

УДК 782 (477.82-25) «20»

**ЛУЦЬКА ОПЕРНА СТУДІЯ ЯК УНІКАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН АМАТОРСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ СЕРЕДИНИ
XX СТОЛІТТЯ : РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Мирослава НОВАКОВИЧ – доктор мистецтвознавства, професор,
Львівська національна музична академія ім. Миколи Лисенка, м. Львів
<https://orcid.org/0000-0002-5750-7940>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.938>
golowersa63@gmail.com

Лариса ІГНАТОВА – кандидат мистецтвознавства, доцент,
КЗ «Луцька музична школа № 2», м. Луцьк
<https://orcid.org/0000-0002-4406-8707>
l.ignatova1958@gmail.com

Репрезентовано унікальне явище музичного аматорства волинського регіону – оперну студію, що діяла у м. Луцьк у 50-60 роках XX століття. Зазначено основні причини виникнення даного проєкту. Висвітлено творчий портрет засновника оперної студії Олександра Головерси. Розглянуто умови створення оперних постановок. Представлено головних діючих осіб оперних вистав. Виявлено, що творчий доробок луцьких пасіонаріїв нараховував біля десяти опер, із них «Катерина» М. Аркаса, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Ріголетто» та «Травіата» Дж. Верді, «Лісова пісня» В. Кирейка тощо. Вперше введено в науковий дискурс інформаційні матеріали даного феномену.

Ключові слова: аматорство, опера, оперна студія, Луцьк, культурно-мистецьке життя, регіональні дослідження, режисерська постановка, історія музичної культури.

Актуальність проблеми. Для української музичної культури аматорство завжди було тим потужним чинником, який надавав безмежну можливість у реалізації творчого потенціалу особистості та забезпечував масовість її існування. Більше того, аматорська творчість викристалізовувала той міцний фундамент, на якому почала зароджуватись українська класична музика. Україна, в цьому випадку – унікальна країна. Адже, практично не маючи своєї державності, вона зуміла аматорський рух підняти до високого академічного рівня і забезпечити його стабільний розвиток. У цьому випадку, велика роль належить територіальній специфіці розвитку музичного життя того чи іншого регіону, що формує загальну картину національної культури. Враховуючи те, що національна культура – це не абстрактне поняття, а певна система, що складається з окремих історичних явищ та подій, появи непересічних постатей та видатних особистостей, в даному випадку, музичної культури, творча і виконавська діяльність яких забезпечує її розвиток та поступальність.

Огляд останніх публікацій. Регіональні дослідження в українському музикознавстві починають бурхливо розвиватися саме в роки української незалежності. Регіональна специфіка стає полем наукових інтересів багатьох українських мистецтвознавців та культурологів, зокрема, Л. Кияновської, яка є авторитетним дослідником західноукраїнської музики та її діячів, як от Й. Кишакевича, М. Вербицького, С. Людкевича, М. Колесси, М. Скорика та ін. [5]; М. Новакович, яка досліджує специфіку розвитку галицької музики на рубежі XIX – XX століть в аспекті західноєвропейської сецесії [6]; С. Виткалова, предметом дослідження якого виступає специфіка функціонування сучасного регіонального культурного простору [2]. Проблемам музичної регіоніки у сучасному українському музикознавстві присвячені праці Г. Карась [4] та І. Польської [7]. Втім, регіональний напрям нині активно розвивається і за увагою вчених залишається все менше невідомих сторінок нашої історії.

Отже, метою статті є висвітлення та простеження творчої діяльності унікального явища музичної культури волинського краю середини XX століття – аматорської оперної студії м. Луцька.

Виклад матеріалу дослідження. Луцька опера створена в обласному центрі Волині при міському Будинку культури як аматорська оперна студія і діяла протягом 50-60-х років XX століття при повній відсутності оперної інфраструктури в регіоні. Від тих подій минуло вже понад півстоліття. Тому про так звану «Луцьку оперу» пам'ятають лише ті лучани, кому вже далеко за вісімдесят. Адже таке грандіозне мистецьке явище, що наприкінці 50-х років стало головним культурним видовищем духовного та музичного життя міста, так і не отримало свого задокументованого осмислення у ґрунтовних культурологічних публікаціях, присвячених дослідженню мистецьких артефактів Волині другої пол. XX століття. Навіть більше, це викликає, по меншій мірі, подив, що подія, про яку знали не лише в Луцьку, але й у Львові та Києві (публікації у республіканському часописі «Музика») сьогодні практично ніде і ніким не згадується, що збіднює і без того небагату культурно-мистецьку спадщину міста, коли йдеться, насамперед, про академічну «високу» музичну культуру, а не про численні «попсові» та фольклорні фестивалі, яких у Луцьку за останні десятиліття відбулося чимало.

Це, відтак, призвело до того, що сьогодні повну і об'ємну картину оперного життя Луцька 50-60-х років минулого століття відтворити детально неможливо, оскільки більшості з учасників цього музично-театрального проєкту вже немає у живих. Тому реконструювати у загальних рисах минулі події ми змогли лише завдяки приватним бесідам із людиною, якій завдячуємо як появі самої ідеї створення опери в Луцьку, так і її повній творчій реалізації, – Головерсою Олександром Йосиповичем. Він був засновником, незмінним художнім керівником оперної студії, режисером та виконавцем баритонових партій. Своїми спогадами про цю знатну подію у Луцьку також поділилися з нами Данило Єнохович Арутюнов – один із диригентів-постановників та Євгенія Олександрівна Левкович – володарка яскравого лірико-колоратурного сопрано, солістка згаданого вище творчого колективу, що брала участь майже у всіх виставах, здійснених студією за понад десять років свого існування.

Слід вказати на ті причини, що спонукали О. Головерсу та його однодумців здійснити ряд оперних постановок у Луцьку. Насамперед, це інтерес режисера, у минулому випускника вокального відділення Львівського музичного училища та студента Московського музично-педагогічного інституту ім. Гнесіних, до жанру опери, його щире багаторічне захоплення музичним театром. Любов до вокального мистецтва О. Головерси прищепив його незабутній учитель – Петро Родіонович Колбін – відомий львівський педагог із постановки голосу, на той час викладач Львівської консерваторії та музичного училища. Відомо, що він був учнем видатного співака, драматичного тенора М. Коржевїна – соратника Ф. Шаляпіна. Окрім того, П. Колбін брав уроки вокалу у професора М. Большакова та Д. Самойлова – учня славнозвісного бельгійського співака та педагога, неперевершеного знавця мистецтва бельканто Камілло Еверарді.

Як відомо, К. Еверарді, справжнє ім'я Каміль Франсуа Еврар, закінчив Паризьку консерваторію, блискуче виступав на різних оперних сценах Європи, співпрацював із Ш. Гуно і Дж. Россіні. По закінченню сценічної кар'єри тривалий час викладав вокал у Київському музичному училищі, де і заклав основи вітчизняної академічної вокальної школи. Цікавим є той факт, що учнем Камілло Еверарді був уславлений бас Маріїнського театру Федір Стравінський – батько Ігоря Стравінського, видатного композитора XX століття, який тісно пов'язаний з волинським містечком Устилуг, де побудував свій єдиний родинний маєток, називаючи його в своїх спогадах «райським куточком для творчості».

Та, повертаючись до артистичної атмосфери післявоєнного Львова зазначимо, що вона позитивно впливала на формування творчої особистості О. Головерси. Дружба з видатним оперним співаком, драматичним тенором Зеновієм Бабієм, навчання в класі П. Колбіна разом з Олексієм Корольчуком – майбутнім першим тенором Луцької оперної студії, акторська діяльність у Львівському драматичному театрі ім. Марії Заньковецької – все це сформувало художній світогляд майбутнього режисера-постановника. В театрі О. Головерса безпосередньо спостерігав за щоденною репетиційною підготовкою до театральних вистав відомих режисерів та акторів, що заклали підвалини його акторського та режисерського професіоналізму (згодом О. Головерса здобув ще й диплом режисера).

По закінченню навчання, Олександр повертається до Луцька і активно включається в мистецьке життя Волині. Враховуючи славне історичне минуле краю, місцевій творчій інтелігенції хотілось надати Луцьку статусу одного з культурних центрів Західної України, засобами музично-театрального мистецтва підвищити культурно-мистецький рівень громади. Саме на цьому завжди акцентував увагу О. Головерса, коли мовилося про спонукальні стимули щодо діяльності аматорської оперної трупи. Адже Луцьк, незважаючи на свою давню і багату на різноманітні події історію (досить згадати його статус «головного княжого міста» Великого князівства Литовського за часів Вітовта та з'їзд європейських монархів у 1429 р.) протягом XVIII-XIX століть значно маргіналізувався. Особливо це стало помітно у XIX столітті, коли місто після третього поділу Речі Посполитої відійшло до Російської імперії, а центром новоствореної Волинської губернії був обраний Житомир. Відтоді все культурне життя Волині зосередилось переважно у новому центрі Волині.

Із вересня 1920 року Волинь потрапила під юрисдикцію Польщі. Відтак створено Волинське воєводство з центром у Луцьку. У 20-30-х роках музичне життя Волині значно поживавилось завдяки діяльності таких відомих композиторів як М. Тележинський та А. Річинський, але з боку польської держави не відчувалося якісних зрушень у сфері культурної політики, бо Луцьк не входив до сфери її культурницьких зацікавлень. Тому польський Уряд сприяв, передусім, створенню у місті освітніх професійно-технічних закладів.

Після Другої світової війни Луцьк чекала доля більшості обласних центрів України, чия музична інфраструктура протягом декількох наступних десятиліть функціонувала лише на базі середніх навчальних закладів музично-педагогічної спеціалізації. Так, ще у 1939 році в місті розпочала свою роботу музична школа (сьогодні це Луцька музична школа № 1 ім. Ф. Шопена), у 1957 році відкритий музичний відділ у педагогічному училищі, а в 1959 році засновано Луцьке музичне училище. Однак, треба зазначити, що непересічні культурні події Луцька 50-60-х років хоча

й пов'язані з появою згаданих навчально-мистецьких закладів, але, передусім, сприймаються як результат творчої волі окремих пасіонарних особистостей, які працювали в них.

Так, у 1950 році у Луцьку створюється Волинський симфонічний оркестр, і це при наявності лише однієї музичної школи. Ідея його появи належала Павлу Юлієвичу Кнюпферу. На жаль, у своїй автобіографії, написаній вже у похилому віці, диригент обмежився лише самим фактом його створення та згадками про виступи колективу в Луцьку та інших містах області. На яких засадах сформувався оркестр, якою була кількість його учасників, репертуарна політика – цього вже не дізнаємося. Та абсолютно незаперечним є той факт, що основний склад колективу став стрижнем оркестру оперної студії, створеної дев'ятьма роками пізніше, бо сам П. Кнюпфер був одним з ініціаторів її створення та диригентом-постановником більшості вистав. Ми не випадково використали поняття «пасіонарність» стосовно засновників та учасників Луцької оперної студії, бо навіть побіжне знайомство з біографією деякого з них нашої думку. Так, П. Кнюпфер походив з інтелігентної київської родини. Серед його родичів – видатна арфістка Ксенія Ерделі. Старша сестра диригента, талановита художниця та перекладачка Іда Кнюпфер, деякий час була ученицею відомого піаніста Олександра Зілоті, а згодом продовжила і закінчила своє навчання у класі не менш відомого піаніста та диригента, ректора Київської консерваторії – Ф. Блюменфельда. Саме у квартирі своєї старшої сестри П. Кнюпфер неодноразово зустрічався з племінником Блюменфельда, ушавленим піаністом і великим педагогом Генріхом Нейгаузом. Одним із близьких друзів диригента був також Тарас Лисенко – син основоположника національної композиторської школи М. Лисенка.

Відомо, що П. Кнюпфер у 1932 році закінчив Київську консерваторію за двома спеціальностями: віолончель та оперно-симфонічне диригування. Серед його учителів – Гліб Таранов (диригування), Лев Ревуцький, Борис Лятошинський. Під час навчання у консерваторії П. Кнюпфер працював в оркестрах київського радіоцентру, оперного театру, державному симфонічному оркестрі УРСР під орудою Н. Рахліна. У 1945 році як артист оркестру Полтавського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка, П. Кнюпфер разом із трупю театру переїжджає до Луцька. Відтоді його життя назавжди пов'язане з цим містом. Незмінним концертмейстером усіх постановок оперної студії була дружина Павла Юлієвича, Зінаїда Соломонівна Закіна, талановита викладачка, випускниця фортепіанного відділення музичного училища при Московській консерваторії, де її учителями були Володимир Абрамов (учень О. Гольденвейзера – засновника однієї з найавторитетніших світових фортепіанних шкіл) та визначний музикознавець Ігор Способін.

Коли ж і при яких обставинах виникла сама ідея створення оперної студії? Можливо, що луцьке «оперне диво» ніколи й не відбулося, якби не ювілей Т. Шевченка. Однак О. Головерса через багато десяти років у своїй розмові з Надією Гуменюк – редактором відділу культури Волинської обласної газети «Віче» зауважив, що «нічого випадкового у житті не буває» [3]. Як і те, що луцькі музиканти-пасіонарії зустрілися у стінах педагогічного, а не музичного училища. Саме тут завдяки зусиллям викладачів та студентів музичного відділення поставлено більшість опер. І першою з них була «Катерина» М. Аркаса.

Як згадував пізніше Олександр Йосипович у своєму інтерв'ю, яке він дав письменнику Й. Струцюку, спонукою до дії стали недавні спогади про роки навчання та роботи у Львові. Адже «у Львові завжди дуже урочисто відмічали роковини Т. Шевченка. З дев'ятого березня і до кінця місяця вони проходили в оперному та драматичному театрах, у концертній залі філармонії та інших закладах культури. Луцьк у порівнянні зі Львовом був глухою запущеною провінцією. Хотілося щось бодай би за аналогією зробити в Луцьку» [9].

У 1959 році Україна відмічала 145-річницю від дня народження Т. Шевченка. У Луцькому педагогічному училищі з нагоди та за ініціативою О. Головерси почали готуватися до урочистого ювілейного вечора, який мав відбутися у міському Будинку культури. Святкова концертна програма включала сольні номери, вокальні дуети, тріо та декламацію. Треба зазначити, що серед викладачів училища Олександр Йосипович знайшов справжніх однодумців. Один із них, колишній актор Волинського музично-драматичного театру Адам Суйко-Гайворонський порадив розучити сцену з опери М. Аркаса «Катерина», прем'єра якої відбулася у 1899 р. у театрі «Акваріум» за участі трупи М. Кропивницького. У радянські часи опера ставилась дуже рідко, оскільки М. Аркас був автором забороненої радянським режимом праці «Історія України-Руси». Тому клавіра «Катерини» в О. Головерси не було. А. Суйко-Гайворонський допоміг його знайти.

Спочатку розучили лише одну сцену з опери. Виконавцями були учні та викладачі педагогічного училища. Сам Олександр Йосипович співав партію батька Катерини. Як згадував через багато років режисер, «зала міського Будинку культури була переповнена. Аплодували нам стоячи. На сцену до нас піднявся навіть секретар з ідеології Луцького міського партії Яковенко. На відміну від своїх пізніших наступників він не звинувачував нас в українському буржуазному націоналізмі, а дякував. Навіть

порадив організувати оперну студію і запропонував підтримку» [9]. Олександр Йосипович погодився на це навіть не вагаючись. Оперна студія заснована того ж 1959 року при міському Будинку культури на громадських засадах. Відповідно, кошти на отримання заробітної плати керівникам та виконавцям не виділялися, вся робота проводилася на високому ентузіазмі всіх учасників. Керівниками обрано Олександра Головерсу та Дору Шевченко – випускницю Львівської консерваторії, викладача вокалу педагогічного училища та директорки Луцького музичного училища у 1960-1962 рр.. Слід зазначити, що фактичним керівником та режисером студії став лише О. Головерса, а Д. Шевченко була виключно солісткою колективу. Та, як людина безпартійна, він підлягав контролю з боку місцевого керівництва компартії. Натомість, Д. Шевченко була членом партії. Тому тодішнє керівництво міста запропонувало їй кандидатуру також на цю посаду.

О. Головерса згадував, що всі учасники цього проекту були щасливі насамперед тому, що стали причетними до творення високого мистецтва. Першою поставленою оперою стала згадана вище «Катерина» М. Аркаса. В одному зі своїх інтерв'ю Олександр Йосипович розповідав, що «праця була копіткою. Далеко не всі виконавці ролей володіли манерою оперного співу... Треба було працювати над образом твору. Навіть учитися ходити на сцені. До того ж тут і оформлення самої сцени відіграє неабияку роль. А ще й оркестр потрібен. Довелося не одним вечором пожертвувати, аби поставити всі три дії тієї ж «Катерини». Зате успіх був шалений. Це була перша мистецька перемога...» [3]. Виконавцями головних партій опери стали Галина Старікова – викладач вокалу педагогічного та музичного училищ, Тетяна Новосолова – працівниця місцевого Будинку офіцерів, що не мала спеціальної музичної освіти, але була обдарована від природи красивим голосом сопранового діапазону. Вони співали партію Катерини. Роль Батька виконували О. Головерса та студент педучилища Євген Кожан, Матері – Д. Шевченко, Андрія – незмінний учасник усіх оперних постановок Олексій Корольчук – викладач вокалу Луцького педучилища. На роль Івана, окрім О. Головерси, запрошений соліст Львівського оперного театру Павло Крупник, який дав і деякі режисерські поради постановнику (на афішах вистави зазначено, що режисером-постановником «Катерини» є П. Крупник), оскільки «Катерина» у ті роки йшла на сцені Львівської опери. Цікавим є той факт, що П. Крупник доводився рідним дядьком по материнській лінії відомому сучасному українському акторові та режисеру Б. Ступці.

Наступною була поставлена опера «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського. Її прем'єра на сцені Луцького Будинку культури відбулася 14 лютого 1960 року і була пов'язана з підготовкою до Декади української літератури та мистецтва у Москві. Олександр Йосипович пригадував, що працювали зазвичай до дванадцятої години ночі, оскільки могли збиратися на репетиції лише після роботи. Але працювати було дуже цікаво. На відміну від «Катерини» опера С. Гулака-Артемівського вимагала від виконавців та постановників більшої вокальної, акторської та режисерської майстерності. На це звернув увагу журналіст газети «Радянська Волинь» Вадим Симакович у статті «Запорожець за Дунаєм», що з'явилася у черговому номері згаданої газети відразу ж після прем'єри у Луцьку. Адже опера, на думку дописувача, «органічно поєднує на сцені вокально-інструментальну музику, драматургію, хореографії, образотворче мистецтво» [8]. Досить велика за обсягом стаття відомого українського письменника нині сприймається як цікавий задокументований зразок тогочасної музично-літературної критичної думки. Хоча в ній відсутній ґрунтовний музикознавчий аналіз виконавської майстерності учасників оперної постановки і гра акторів-аматорів оцінюється переважно з позиції артистизму. І це цілком закономірно, оскільки автор не мав відповідної музичної освіти, щоб компетентно оцінити рівень музичного виконання. Та втім, ця та деякі інші рецензії тогочасної обласної та республіканської преси цінні для вже навіть тому, що нині вони разом із численними світлинами та афішами фактично лишилися єдиними документами, які засвідчують реальність того, що відбувалося в мистецькому житті Луцька у 50-60 роках минулого століття. Ба більше, маємо змогу повернутися на декілька десятиліть назад і простежити за реакцією лучан на ті події. Тому пропонуємо деякі найцікавіші фрагменти, на нашу думку, з цієї статті:

«Самодіяльна оперна студія при міському Будинку культури, якою керують Д.Х. Шевченко і О.Й. Головерса, довела повне право на існування і показала, яке багате джерело талантів є в обласному центрі... І треба сказати правду: постановка полонила глядачів, викликала достойну оцінку глядачів, що дивились прем'єру 14 лютого. З виконавців ролей найбільший успіх випав на долю Д.Х. Шевченко..., Є.О. Левкович..., О.Т. Корольчука, який добре володіє голосом (ліричний тенор), вміє знайти себе на сцені, його не сковують рухи... Добре звучить голос О.Й. Головерси в ролі турецького султана...» [8].

Диригентами опери «Запорожець за Дунаєм» були П. Кнюфер та М. Покровський – у ті роки диригент муздрамтеатру, а згодом – концертмейстер педучилища. Постановка танців здійснена М. Шендельманом, хореографія М. Михайловського. Режисером-постановником вистави став директор та головний режисер обласного муздрамтеатру Владислав Силіч. Слід також додати, що художнє оформлення сцени належало театральному художнику Ю. Мицу. З костюмами та декораціями

оперній студії також допоміг театр.

Наступною постановкою, яку здійснила аматорська трупа, стала опера М. Лисенка «Утоплена», далі були «Алеко» С. Рахманінова, «Травіата» та «Ріголетто» Дж. Верді, «Сільська честь» П. Масканьї. У цьому списку оперних вистав можна запримітити виразну тенденцію до подальшого зростання професійного рівня колективу. Якщо перші оперні вистави («Катерина», «Запорожець за Дунаєм») йшли не лише на сценах професійних оперних театрів, але й за традицією успішно виконувалися різними драматичними трупамі, починаючи від М. Садовського та М. Кропивницького, то опери Дж. Верді, П. Масканьї, що належать до класичного оперного репертуару, були надто складними з музично-виконавської точки зору і вимагали відповідного рівня музичної підготовки як вокалістів, так і учасників хору і оркестру.

Відомо, що диригентом-постановником та хормейстером останніх опер став викладач диригування та диригент хору педагогічного училища Д. Арутюнов – у минулому випускник Львівської консерваторії. Опери «Алеко», викладачів та студентів педагогічного училища. Як згадував пізніше Данило Єнохович, що з хором проблем не виникало, оскільки в педучилищі був достатньо професійний хоровий колектив, що налічував до 80 осіб. Про виконавський рівень колективу можна судити вже по тому, що хор в ті роки став переможцем республіканського фестивалю-огляду хорового мистецтва. Проблемніше було з оркестром, точніше – зі струнно-смичковою групою. У педучилищі був свій духовий оркестр, але, за окремими винятками, не було викладачів та студентів, що на професійному рівні володіли струнно-смичковими інструментами. Тому за допомогою завжди зверталися до музичного училища. Таким чином, оркестр формувався спільними зусиллями двох навчальних закладів. Окрім того, як згадував Д. Арутюнов, проблеми виникали і з самими партитурами. Якщо оперні клавіри можна було узяти в бібліотеці, то за партитурами треба було їздити до Львова. Ба більше, диригенту доводилося їх переписувати, адаптуючи до виконавських можливостей місцевих оркестрантів.

Точну дату постановки деяких опер уже важко встановити. Відомо, що опера П. Масканьї поставлена в Луцьку приблизно у 1966-1967 роках. Вистава йшла у двох діях, на відміну оригінальної одноактної. Вокально та психологічно важку партію Сантуцци виконувала співачка-аматорка Євгенія Гріка. Володарка гарного драматичного сопрано не мала музичної освіти і працювала на посаді викладача історичного факультету Луцького педінституту. Партію Турріду виконував соліст оперної студії Олексій Корольчук.

Як згадувала багато років по тому Євгенія Левкович, щоденна робота над кожним оперно. виставою полягала не лише у самостійному розучуванні партій солістами студії та і відточенні театральних мізансцен із режисером. Адже серед виконавців були не лише вокалісти-професіонали, але і звичайні робітники, обдаровані вокальними даними, і викладачі немусичних освітніх закладів, і навіть начальник виробничого цеху Луцького авіаційного заводу. Були серед вокалістів і здібні студенти. Всі вони потребували численних додаткових занять із постановки голосу, оволодіння основами оперної вокальної техніки, сценічної майстерності. О. Головерса, Г. Старікова Є. Левкович були тими викладачами вокалу, місцевими пасіонарями, які безкорисливо, а значить, і безкоштовно, жертвуючи своїм приватним життям заради високої мети, ім'я якій ОПЕРА, дали велику кількість уроків вокалу тим, хто любив оперне мистецтво і хотів хоча б на деякий час уявити себе справжнім оперним співаком. Найбільша заслуга у цьому творчому процесі, як стверджує Є. Левкович, безперечно засновника і керівника студії О. Головерси. Тільки одержимий оперною ідеєю митець у провінційному, досить віддаленому від столичного артистичного життя місті, зміг на одному ентузіазмі за десять років здійснити майже десять ґрунтовних оперних постановок, запаливши своїм творчим фанатизмом таких як сам ентузіастів.

Найбільшого тріумфу оперна студія досягла, поставивши опери «Травіату» та «Ріголетто» Дж. Верді, що є вершинними творами європейського романтичного оперного репертуару. Прем'єра «Травіати» відбулася 21 червня 1962 р., а «Ріголетто» – 29 травня 1965 року в приміщенні міського Будинку культури. Збереглися дві афіши, з однієї дізнаємось, що «Травіата» виконувалась у другому відділі звітного концерту педучилища. Єдиною і неповторною Віолетою була Є. Левкович. Партію Альфреда на звітні училища виконав О. Корольчук, Жермона – О. Головерса. Диригентом-постановником був П. Кнюпфер, режисером-постановником – О. Головерса. Партію фісгармонії виконував викладач училища, відомий волинський композитор Георгій Мірецький.

Друга афіша, відповідно, репрезентувала постановку «Травіати» лише творчою групою оперної студії. Тут склад виконавців дещо змінився. Так, зокрема, у ролі Альфреда виступив талановитий співак Володимир Голдобін. Партію Жермона виконав Юрій Кулаков – начальник одного з цехів луцького заводу «Червоні казарми», який володів красивим від природи голосом баритонового тембру. Партію барона виконав О. Головерса, партію Маркіза – Микола Кльоц – учень Олександра Йосиповича, у майбутньому випускник Ленінградської консерваторії, співак та соліст Санкт-Петербурзької філармонії.

В опері «Ріголетто», поставленій трьома роками пізніше, головні партії виконували: Ріголетто – Ю. Кулаков, Джільда – Є. Левкович, Герцог – О. Корольчук та М. Добронравов (Микола Добронравов пізніше працював в національній опері України, а також тривалий час був солістом Хору ім. Г. Верьовки). Диригентом-постановником став молодий викладач Луцького музучилища Л. Горбатенко, хормейстером – Д. Арутюнов, режисером – О. Головерса.

Із цими операми студія виступала не лише у Луцьку, але й інших містах області, а також за її межами. Є. Левкович згадувала про величезний успіх артистів після показу однієї з вистав у Рівному. Далі йшла робота над такою відомою оперою Ж. Бізе як «Кармен». У «Кармен» партію головної героїні виконувала Галина Старікова. Фрагменти з опери ставилися у концертах педагогічного училища. Але прем'єра цього твору так і не відбулася, оскільки виникли певні розбіжності з балетмейстером.

Однак наймасштабнішою постановкою оперної студії все ж таки вважається опера «Лісова пісня» В. Кирейка. Її прем'єра приурочувалася до сторіччя від дня народження Лесі Українки. Ювілей гучно відзначався у лютому 1971 р. Вистави відбулися 24 та 25 лютого. У них були задіяні усі музичні сили міста: викладачі та учні музичного, педагогічного, культосвітнього училищ, а також музичної школи. У професійній діяльності О. Головерси ця постановка теж посіла особливе місце. Адже «Лісова пісня» була дипломною роботою його як режисера. У спеціальному ювілейному випуску газети «Радянська Волинь» (25 лютого 1971 р.) (на наступний після прем'єри день), з'явилася стаття «Опера аматорів» Марії Білінської – відомої української музикознавиці, доцентки Львівської консерваторії ім. М. Лисенка, у якій дано високу оцінку луцькій постановці. Музикознавиця зазначила, що «драматичний конфлікт – боротьба за справжнє людське щастя, за величне прекрасне проти мізерного, потворного, рабського – втілений у найскладнішій партії Мавки, повністю проявився у виконанні Є.О. Левкович та Н.Г. Корбут – викладачів луцьких педагогічного та культосвітнього училищ. Переконливо і правдиво прозвучав і другий лейтмотив драми – зіткнення творчих мрій людини з жалюгідними умовами її існування у дрібновласницькому суспільстві. Уся партія Лукаша пройнята яскравим драматизмом у виконанні О.Т. Корольчука та М.Г. Гончаренка... Велика заслуга в успішному здійсненні спектаклю режисера О.Й. Головерси, одного з засновників самодіяльної оперної трупи, а також диригента Б.І. Саввопуло та В.Б. Галичанського – хормейстера. Гармонійне звучання всіх музичних компонентів опери: оркестру, хору, постійне тонке відчуття пісенного колориту поліського краю справили хороше враження на слухачів» [1]. Треба віддати належне М. Білінській, яка спеціально приїхала зі Львова до Луцька на прем'єру «Лісової пісні». І приїхала не одна, а разом зі своїми львівськими студентами, щоб ті мали змогу побачити та послухати оперу відомого сучасного українського композитора В. Кирейка у живому виконанні.

Висновки. «Лісова пісня» стала останньою виставою оперної студії. Та творча енергія її засновника й учасників на цьому не вичерпалась. Вона проявила себе в інших формах музичного життя Луцька. А діяльність оперної трупи згодом принесла свої, досить несподівані плоди. Так, в опері «Ріголетто» безпосередню участь брав тоді ще хлопчик-підліток Сашко Левкович, нині відомий українсько-канадський композитор і батько не менш відомого і талановитого молодого піаніста Дмитра Левковича. В одному із своїх інтерв'ю Євгенія Левкович зазначила, що репетиції оперної студії, на які співачка приводила свого сина, звуки живого оркестру – все це справляло на нього дуже велике враження і стало одним із тих імпульсів, які згодом спонукали піаніста Олександра Левковича вибрати професію композитора. Ще одним яскравим прикладом продовження творчої діяльності О. Головерси стала його донька – Мирослава Новакович, одна з авторів даної статті, сьогодні – доктор мистецтвознавства, професор Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка (вона проживає на два міста) і керівник луцького аматорського хору «Холмщина», який заснував ще її батько.

Список використаної літератури

1. Білінська М. Опера аматорів. *Радянська Волинь*. 25 лют. 1971.
2. Виткалов С.В. Еволюційні процеси в сучасному культурному просторі регіону. *Культура України*. Харків, 2021. С. 53-61.
3. Гуменюк Н. І в опері співав, і трактор змайстрував. *Віче*. 2006. 2-6 берез.
4. Карась Г. Музична регіоналістика у фокусі сучасних досліджень. *Українська музика*, 2017. Вип. 3 (25). С. 179-180.
5. Кияновська Л. Син сторіччя Микола Колесса. Монографія. Львів : Вид-во НТШ, 2003. 496 с.
6. Новакович М. Галицька музика габсбурзької доби: у пошуках української ідентичності. Львів : Вид. Т. Тетюк. 2019. 376 с.
7. Польська І. Музична регіоніка в сучасному дискурсі українського музикознавства. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2023. Вип. 60. Т. 3. С. 74-80.
8. Симакович В. «Запорожець за Дунаєм». *Радянська Волинь*, 1971.

9. Струцюк Й. «Заслуженого треба заслужити», а я не вмів «служити». *Віче*. 16 квіт. 1998.

Reference

1. Bilynska M. Amateur Opera. *Soviet Volyn*, 1971. February 25.
2. Vytalov S. V. Evolutionary processes in the modern cultural space of the region. *Culture of Ukraine*. Kyiv, 2021. P. 53-61.
3. Gumenyuk N. He sang in the opera and made a tractor. *Viche*. 2006. March 2-6.
4. Karas G. Musical regionalism in the focus of modern research. *Ukrainian music*. 2017. Issue 3 (25). P. 179-180.
5. Kiyanovska L. Son of the century Mykola Kolessa. Monograph. Lviv. Publishing house of the National School of Economics, 2003. 496 p.
6. Novakovich M. Galician music of the Habsburg era: in search of Ukrainian identity. Lviv : publisher T. Tetyuk. 2019. 376 p.
7. Polska I. Musical regionalism in the modern discourse of Ukrainian musicology. *Current issues of the humanities*. Issue 60. Volume 3. 2023. P. 74-80.
8. Simakovich V. «Zaporozhets beyond the Danube». *Soviet Volyn*. 1971.
9. Strutsyuk Y. «The deserved must be deserved», but I did not know how to «serve». *Viche*. April 16. 1998.

THE LUTSK OPERA STUDIO AS A UNIQUE PHENOMENON OF AMATEUR CREATIVITY IN THE MID-TWENTIETH CENTURY: REGIONAL STUDIES

Myroslava NOVAKOVYCH – Doctor of Art Histori, Professor,
Mykola Lysenko Lviv National Music Academy

Larysa IHNATOVA – Ph.D., docent, Lutsk Music School № 2

The article presents the unique phenomenon of musical amateurism in the Volyn region: an opera studio that operated in Lutsk in the 1950 s and 1960 s. The main reasons for the project's inception are outlined. The creative portrait of Oleksandr Holoversa, the founder of the opera studio, is highlighted. The conditions for creating opera productions are analyzed. The main characters of opera performances are introduced. It was found that the creative work of Lutsk enthusiasts included about ten operas: «Catherine» by M. Arkas; «Cossack Beyond the Danube» by S. Hulak-Artemovsky; «Rigoletto» and «La Traviata» by D. Verdi; «Forest Song» by V. Kyreiko; and more. This is the first time that information materials on this phenomenon have been introduced into the scientific discourse.

Key words: amateurism, opera, opera studio, Lutsk, cultural and artistic life, regional studies, directorial production, history of musical culture.

UDC 782(477.82-25) «20»

THE LUTSK OPERA STUDIO AS A UNIQUE PHENOMENON OF AMATEUR CREATIVITY IN THE MID-TWENTIETH CENTURY: REGIONAL STUDIES

Myroslava NOVAKOVYCH – Doctor of Art Histori, Professor,
Mykola Lysenko Lviv National Music Academy

Larysa IHNATOVA – Ph.D., docent, Lutsk Music School № 2

Relevance of the problem. Contemporary Ukrainian musicology is increasingly incorporating regional studies into its research. This is quite natural. After all, Ukrainian musical culture, having gone through a difficult formation process, paid great attention to amateur creativity, which became a powerful foundation for the development of Ukrainian academic music. Amateurism flourished in Ukraine, with its distinct regional characteristics.

Scientific novelty. This article is the first to present informational material highlighting the history of the creation and creative activity of an opera studio, an unprecedented phenomenon of amateur art, that was established at the City House of Culture in Lutsk in the mid-twentieth century. It is important to note that this phenomenon is unique because there has never been an opera infrastructure in the Volyn region. All of the studio's activities were based on its members' high level of enthusiasm and passion. Additionally, the political situation in the country was tense, so the studio members had to consider it. Party censors were particularly strict about the center's repertoire policy, especially regarding operas by Ukrainian composers.

Conclusions. The opera studio successfully produced ten opera productions from the classical repertoire. The following are notable: «Rigoletto» and «La Traviata» by Verdi, «La Dolce Vita» by Mascagni, and so on. The students' notable achievement was staging opera performances by Ukrainian composers, including: «Kateryna» by M. Arkas, «Cossack Beyond the Danube» by S. Hulak-Artemovsky, and «Forest Song» by V. Kyreiko.

Key words: amateurism, opera, opera studio, Lutsk, cultural and artistic life, regional studies, directorial production, history of musical culture.

Стаття надійшла до редакції 01.05.2025
Отримано після доопрацювання 15.05.2025
Прийнято до друку 19.05.2025